

Olaszország, Portugália, Spanyolország

Különböző mértékben bár, de legalább négy közös kihívás játszik szerepet a szakképzési reformfolyamatok beindításában Olaszországban, Portugáliaban és Spanyolországban. Ezek a következők.

A munkaképes korú népesség képzetségi színvonala alacsony (Portugáliaban a nyolcvanas évek közepén a lakosság 75 százalékának csak alapfokú iskolai végzettsége volt, Olaszországban a lakosság 37 százaléka csak elemi iskolai végzettséggel rendelkezett, és egy további 36 százalék tartott ki csupán a kötelező iskolai évek végéig.)

A szakképzés nem vonzó (1987–88-ban Portugáliaban a kötelező osztályok elvégzése után a tanulóknak csak 9 százaléka választotta a szakoktatásban, szakképzésben való részvételt. Spanyolországban 14 éves korban, a kötelező általános iskolai végzettség megszerzése után a korosztály húsz százaléka választja a szakmai képzést, negyven százaléuk megy érettségit nyújtó oktatási formákba. Olaszországban a helyzet fordított, többen választják a szakmai, mint az akadémikus képzést.) Túl sok fiatal kerül a munkaerő piacra formális képzettség nélkül.

Gyenge a szakképzési rendszer és a munka világa közötti kapcsolat. A kurzusok tartalma és az ipar igényei között egyre gyengül a viszony.

Mindhárom ország hosszú előkészülletek után az utóbbi években rugaszkodott neki a szakképzési rendszer megreformálásának, ami Spanyolország és Portugália esetében a kötelező oktatási rendszer reformjával is együtt járt.

Olaszországban a reform stratégiája szerint a változásokat a meglévő struktúrától belül kell végre-hajtani. Az 1989-ben kiadott Progetto 92 elnevezésű kísérleti program szerint újra kell definiálni a szakképző iskolák szerepét a minőség és a hatékonyság javítása érdekében, és tisztázni kell a munkamegosztást a szakképző iskolák és a regionális szakoktatási központok között.

Portugáliaban a reform elsősorban új képzési formák kialakítását jelenti. Hárrom ével, 15 éves korig meghosszabbítják a kötelező iskolázást, és megemelik az alap szakképzés minőségét, mennyiséget és státusát, azaz növelik a tanonctan-folyamok számát, javítják a technikus- és szakképző kurzusokat, és újfajta szakképző iskolákat vezetnek be.

Spanyolországban a reform az oktatási/képzési rendszer átfogó átstrukturálását jelenti, amelynek eredményeképpen a 12–18 éves korosztály oktatási képzési ellátása három fő részből fog állni: 1.

alsó középfok (12–16), 2. felső középfok, akadémikus képzés (16–18) 3. felső középfok technikusi, szakmai képzés (16–18).

Összefoglalva mindenből országban a helyi igényeknek megfelelő módon hasonló problémára keresnek választ, és a megoldásnak viszonylag hasonló módjait kívánják alkalmazni. Igyekeznek javítani a szakképzés negatív imázsán, a curriculum általános képzési vonatkozásait erősítik, lehetőséget annak a továbbtanulásban való részvételre, növelik az iskolarendszerből képzetséggel kikerülő tanulók számát, igyekeznek a regionális szükséleteknek minél jobban megfelelni, növelik az alapképzés és a folyamatos képzés közötti koherenciát.

(Kees Meijer: *Reforms in Vocational Education and Training in Italy, Spain and Portugal: Similar Objectives, Different Strategies. European Journal of Education*, 1991/1, pp. 13–28.)

Csongor Anna

FOGLALKOZTATOTTSÁG EURÓPÁBAN

Mint ismeretes, az utóbbi három évben, az 1950-es évek óta először, növekedett a munkahelyek száma, ennek megfelelően 11%-ról 9% alá csökkent a munkanélküliség az Európai Közösség tagországaiban.

A munkaerő-kereslet terén az utóbbi időszakban tapasztalható nagyarányú növekedés szektorok (mezőgazdaság, ipar, szolgáltatás) és országok szintű lebontását vizsgálva megállapítható az a jelentős eltoldás, ami a mezőgazdaság és az ipar területéről a szolgáltatási szféra irányába történt. Mindez fontos változás a megelőző időszakhoz képest, amikor a lassú ütemű gazdasági növekedés mellett alig teremtődtek új munkahelyek. A munkanélküliség csökkenése Belgiumban és Portugáliaban volt a legnagyobb mértékű. Ez a pozitív tendencia azonban nem mindenkit és minden szektort érint egyformán. A jövőre nézve megállapítható, hogy – amennyiben ezt az irányt tartani akarják – a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának drámai csökkenése leginkább a szolgáltatások, kisebb mértékben az ipar területén létesítendő új munkahelyek számának növelésével elengesítőzhető kizárolás.

Ami a munkavállalókat érinti, a férfiak körében jóval nagyobb mértékben csökkent a munkanélküliség (9,3%-ról 8,2%-ra), mint a nők körében (12,9%-ról 12,8%-ra).

A munkaképes lakosság aránya a fejlett országokban világszerte csökkenő irányt mutat az utóbbi

években. A munkaerőpiacra belépő fiatalok száma az 1990-es évektől évre csökkenni fog, s ez még a jövő évezred elején is folytatódik. Ezzel párhuzamosan a munkaerő átlagos életkora nő. Ennek egyik közismert következménye, hogy a jövőben viszonylag kisebb létszámú aktív dolgozónak több nyugdíjast kell eltartania.

A másik, kevésbé ismert, de legalább ilyen fontos következmény a munkaerő képzettségi szintjének potenciális csökkenése. Mindezen tendenciák ismerete fontos, de nem elégéges ahhoz, hogy előre lehessen jelezni az EK munkaeréjének jövőben várható nagyságát és kor-szerkezetét. Ehhez figyelembe kell még venni a munkaerő-vándorlás és a nők/férfiak munkavállalásának főbb irányvonalait is.

Ez utóbbi vonatkozásában az adatok azt mutatják, hogy míg a női munkavállalók aránya 37%-ról 44%-ra nőtt, addig a férfiak 70%-ról 68%-ra csökkent, s ez a tendencia a nők munkavállalási lehetőségeinek szélesedésével erősödni fog.

Külön fejezet foglalkozik az EK és Közép-Kelet-Európa (KKE) országainak a fenti szempontokból történő összehasonlításával. Míg az összes foglalkoztatottság mértéke ugyan nagyobb KKE-ban, de nem számottevően (EK: 59% – KKE: 65,8%), addig a női foglalkoztatottak aránya jóval meghaladja az EK-belit (EK: 45% – KKE: 60,2%). Ennek megfelelően KKE-ban sokkal kisebb eltérés tapasztalható a két nem között a foglalkoztatottság terén.

Ezzel szemben, míg a szektorok vonatkozásában az EK-ban magasan a szolgáltatási szféra a legnagyobb arányú (az összes foglalkoztatott 60%-a), addig ez az arány KKE-ban csak 40%. Ennek egyik oka az eltérő fejlettségi szint, másik pedig a tervutasításos gazdasági rendszerek erőszakos iparosítási politikája. A térség fejlettebb országai ebben a tekintetben is sokkal közelebb állnak Európához.

Az EK foglalkoztatottság-munkanélküliségi mutatói a közeljövőben is kedvezően alakulnak, bár a pozitív tendenciák lassulásával kell számolni.

A 3,8–3,4%-os gazdasági növekedés az elkövetkezendő esztendőkben évi 3% körül fog alakulni, ami még így is meghaladja az 1980-as évekre jellemző éves mértéket.

Bár a nemzetgazdaság mutatói közül a GDP növekedése a leggyorsabb ütemű, az 1990-es évektől kezdve egyre nagyobb jelentősége van a fogyasztásnak, mely mind magán-, mind nemzeti szinten erőteljesen emelkedik.

A külkereskedelmi egyenleg 1985 óta tartó negatív alakulása az 1990-es években megfordul, az import csökkenésével párhuzamosan várhatóan

nő az export, ami többek között az EK termékei iránt az újonnan nyiladozó KKE-i piacokon tapasztalható kereslet növekedésnek köszönhető.

Az 1990-es években – különösen a megszorító monetáris pénzpolitika következtében – csökken a beruházási kedv.

Az 1988–89-es növekedést követően 1990–91-ben stagnált az infláció, ami annak tudható be, hogy a várt nál nagyobb mértékben növekedett a fajlagos munkaerőköltség. Az elkövetkezendő években azonban ennek kiegyenlítődése esetén várható az infláció éves mértékének csökkenése.

Az egy főre jutó átlagbér 1989-hez képest 1991-ben csak 6%-kal emelkedett, s a közeljövőben is csak szerény növekedés várható. Az EK egészének viszonylatában a költségvetési hiány GDP-hez viszonyított aránya 1–2 éves enyhe növekedést követően ismét csökkeni fog. Ebben a tekintetben azonban különösen jelentős a tagországok közötti különbség.

A világgazdaság növekedési üteme lassul (1989: 2,9%; 1990: 2%), ami egyrészt az Egyesült Államok visszaesének, másrészről a KKE-i államok gazdasági nehézségeinek a következménye.

Az EK egységes belső piaca létrejöttekor új lehetőségek tárulnak a tagországok azon vállalatai elé, melyek késedelem nélkül reagálnak a kereskedelmet és a verseny korlátozott szabályok fokozatos megszűnésére. Azok, aiknek ez nem sikerül, súlyos hátrányt fognak indulni az egységes Európában.

A felmérések szerint jelentős számú vállalat képzült fel a saját nemzeti piacán belüli verseny erősödésére. Ezzel összefüggésben nagyobb mértékben kívánnak befektetni saját nemzeti, illetve más országok nemzeti piacain, egyfelől termelékenységük és hatékonyságuk növelése, másfelől működési területük bővítése érdekében. A vállalati magatartás változásának egyik kézelfogható jele a fúziós tevékenységek felgyorsulása... Míg a nemzeti fúziók, azaz, egy adott tagországban belül tevékenykedő vállalatok fúziója 1984 és 1989 között "csak" megduplázódott, ... addig a határonkon keresztül létrejött, iparvállalatokat érintő fúziók száma ugyanezen időszakban közel hétszeresére nőtt.

A kereskedelmi korlátok megszűnése és a verseny kiéleződése hosszú távon nyilvánvalóan érinti az egyes tagországok külkereskedelmének az EK-en belüli kereskedelemben megszerzett részesedését. Rövid távon azonban ezen arányokban nem várható jelentős változás. A már ma nagymértékben versenyképes iparágak nemzeti gazdaságokon belüli arányát tekintve számottevő különbség fedezhető fel a tagországok között.

A reálbérök éves növekedési mértéke az utóbbi években alacsonyabb volt, mint az elmúlt évtizedben. A fajlagos munkaerő-költség tagországok köztöti ingadozása sokkal alacsonyabb, mint az átlagbéröké. Ez utóbbi terén tapasztalható jelentős eltérések híven tükrözik a termelékenységen meglévő különbségeket. A reáljövedelmek tagországoknál eltérő mértékű növekedése mellett azonban megállapítható, hogy az 1970-es évek tendenciájával éles ellentében az 1980-as években minden tagországban lassabb volt az egy főre jutó reáljövedelem emelkedése, mint a termelékenység növekedése.

A fajlagos munkaerő-költség EK-en belüli viszonylag azonos szintje valószínűleg nem, vagy alig fogja a termelőket arra ösztönözni, hogy magas munkabérű országokból alacsonyabb munkabérű országokba telepítse át üzemeiket.

A gazdasági teljesítmény növelésének 20. századi gyakorlata – tekintettel a környezet világímrétre tönkretételére – egyre kevésbé tartható fenn. Erre kezdenek rájönni a kormányzatok és a közvélemény is.

Bár ezek a gondok globálisak, az EK különösen nagy felelősséggel tartozik, mint a világ egyik leginkább iparosodott térsége s az egyik legnagyobb ásványi energiahordozó-fogyasztója. A környezetvédelmi gondok kezelése jelentős mértékben fogja befolyásolni az EK-en belül a gazdasági tevékenységek szerkezetét, azok összetételét, földrajzi eloszlását, valamint a foglalkoztatottság jellegét és mértékét. Gondolunk csak a környezetszennyezés egyik legnagyobb "forrását" jelentő nehéziparra, ahol elkerülhetetlen a termelés csökkenése vagy a termelési eljárások átalakítása.

Ezzel párhuzamosan a környezetvédelem-, ipar- és szolgáltatás (kutatásfejlesztés) minden bizonnal jelentős bővülés előtt áll. Tagországoknál eltérő a környezetvédelmi ipar (egyrészt azok a cégek, melyek környezetbarát termékeket gyártanak; másrészt, melyek ezeket megvásárolják illetve használják) nagysága. Mai adatok szerint 1,2–1,5 millió embernek biztosít közvetlenül munkaalkalmat a környezetvédelmi ipar, s ennek kétszeresére tehető azok száma, aikik a környezetvédelemhez kapcsolódó tevékenységű területeken találtak munkát.

Előrejelzések szerint az elkövetkezendő 5 éven a hulladék-kezelés/hasznosítás és a vízgazdálkodás területén teremtődik majd a legtöbb új munkahely.

Mindezen jelenségek és irányzatok szükségszerű változtatásokat követelnek az oktatás-képzés területén is.

Az 1970-es években szilárdult meg a nőknek a munkaerőpiac való jelenléte, s ekkor merült fel a férfiakkal azonos bánásmód szükségessége.

Az 1980-as években a nők foglalkoztatottsága minden EK tagországban nőtt, azonban az Egyesült Államokhoz és KKE-hoz viszonyítva még mindig alacsony. Amennyiben az EK a gazdasági teljesítmény maximalizálására törekszik, hasznosítania kell minden rendelkezésre álló emberi erőforrást. A női munkavállalás növekedésével csökken az egy nőre jutó gyermek száma.

E két tény következtében a női munkaerőpiac nagyarányban képviseltetik magukat az "idősebb", gyermekes anyák: a '80-as évek második felében a 25–49 év közötti családos nők foglalkoztatottsága 2,5%-kal, míg az azonos korcsoportú férfiak 0,5%-kal nőtt. Másrészt azonban sokkal nagyobb a nők körében a munkanélküliség – illetve a több-kevesebb inaktív év után munkát keresők aránya – (31%), mint a férfiak körében (18%).

Minden egybevetve azonban a nőknek – társadalmi szerepkörük ből adódó nehézségeik miatt – sokkal több akadályalatt kell megküzdeniük, amikor állást keresnek. A nők, mint munkavállalók lehetőségeinek növelésére és helyzetük megkönyítésére többféle mód létezik.

Ezek egyike a részidős foglalkoztatás. Míg 1988-ban az EK összes munkahelyettségének 13%-a volt részidős, addig ez az arány a női foglalkoztatás viszonylatában 28% volt.

A lehetőségek másik köre a nőknek nyújtott társadalmi szolgáltatás. Ide tartozik a bölcsődei, óvodai, napköziórthonos rendszer bővítése, a munkából való időszakos kimaradás (GYES, "anyanapok", stb.) és a visszatérés megkönnyítése, a családi munkamegosztás elősegítése stb.

Az 1980-as évek első feléhez képest – amikor a dinamikus kis- és középvállalatoktól várták első-sorban az új munkahelyek létesítését, valamint az európai gazdasághoz való leggyorsabb alkalmazkodást – 1986-tól ismét megugrott a nagyvállalatok által alkalmazott munkaerő aránya.

A nagyvállalatok foglalkoztatási szokásai, személyzeti politikája jelentős hatást gyakorol a munkaerőpiacán általánosan jellemző követelményekre és gyakorlatra.

Az első lépés a foglalkoztatás rendszerében tapasztalható eltolódások kezelése, azok megértése és azokra való felkészülés, amit igen megnehezít a tagállamok törvényeinek, szokásainak, gyakorlatának és kultúrájának eltérése. A változás kezelésének hatékonyságát a vállalat- és gazdaságszem-

léleten túl a munkaerővel való bánásmód és a biztosított munkakörülmények is befolyásolják.

A magasan képzett munkaerő iránti megnövekedett igény kielégítéséhez elengedhetetlenül szükség van a megfelelő oktatási-képzési háttérre.

A munkaerőpiac előzőekben leírt eltolódása a szakképzett munkaerő felé nagy nyomást fog gyakorolni a tagországok szakképzési rendszereire. Ennek egyrészt tananyag-tantárgy átszervezési vonzatai vannak, másrészt a belső (nemzetközi) piac kialakulása a munkavállalóktól a sikeres elhelyezkedés feltételeként nemzetközi gondolkodásmódot, a más kultúrák ismeretét és kommunikációs készséget követel.

A tagországok oktatási rendszerei sok szempontból (iskolaköteles korhatár, részidős kötelező oktatás, szakmai előkészítő iskolák, felelős miniszteriumok, stb.) különböznek egymástól.

Az EK jövőbeni szakképzési politikájának az alábbi kulcsfontosságú szempontokat kell tükröznie:

- a szakképzés presztízsének növelése;
- a tartalom és módszerek új igényekhez történő igazítása;
- nagyobb fokú egységesség és rugalmasság az oktatásban/képzésben;
- szorosabb együttműködés elősegítése a szakképzést biztosító intézmények között;
- az ipari tanulói/szakmunkásképzési rendszerek megerősítése;
- a pályávalásztási tanácsadás rendszerének javítása;
- több leány képzése műszaki/tudományos területen.

Egy másik szervezeti követelmény a kormányzatok és a szakképzés két rendszere (oktatás-ipar) közti együttműködés javítása az ipari tanulók kreativitása, kezdenévezőképzésére és függetlensége fejlesztése céljából. Nagyobb hangsúlyt kell helyezni a vállalatokon belüli szakképzésre.

A munkaerőpiac-politikához kapcsolódó költségek nagyrészét ma is a munkanélküli segélyre fordított kiadások teszik ki, bár az aktívvabb korrekciós intézkedések is egyre nagyobb fontossággal bírnak.

Az 1990-es évek elején a tagországoknak még minden számára kell a viszonylag magas és tartós munkanélküliséggel. Paradox módon azonban a munkaerőpiacot érintő másik fő probléma a képzett munkaerő hiánya.

E két fő gondot jelentős mértékben enyhítheti – ha megszüntetni önmagában, átfogó gazdaságirányítási és oktatáspolitikai intézkedések nélkül

nem is tudja – a foglalkoztatáspolitika. Egyrészt az „aktív” programokon keresztül – közmunka, felnőttképzés, foglalkoztatási támogatás, különleges, a fiatalokat és a szellemi/mozgássérülteket érintő intézkedések – közvetlen hatást gyakorolhat a munkaerőpiac kínálati és keresleti oldalára, illetve azok közeledésére. Másrészt a „passzív” intézkedések, mint munkanélküli segély, idő előtti nyugdíjazás, stb. segítségével szinten tudja tartani a munkájukat elvészett emberek jövedelmét. Az intézkedések 1. csoportjára fordított kiadások GDP-hez viszonyított aránya az utóbbi években a legtöbb tagországban nőtt; a különböző programok nagyságrendjében azonban jelentős eltérések figyelhetők meg, aminek részben az egyes problémák tagországokként eltérő súlyossága az oka. Másrészt különbséget kell tenni a munkaerőpiaci kereslet és kínálat egyensúlyát meghatározó kívánó politika (külső korrekció), és a vállalatokon belüli munkaerő rugalmasságát és alkalmazkodóképességét javítani kívánó politika (beliőli korrekció) között.

A Római Szerződés és az 1992-es Közös Európa között eltelt időszakban az EK Szerkezeti Pénzalapját úgy módosították, hogy azok hatékony eszközei lehessenek a gazdasági és foglalkoztatási fejlesztésnek, valamint az EK egyes térségei között tapasztalható fejlettségi szintbeli különbségek csökkentését és a leghátrányosabb helyzetű tagországok fejlemelkedését szolgálják. A módosítás közvetlen oka a tagországok körének bővülése s az EK gazdasági és társadalmi egységének erősítését célzó cselekvés fenti bővítésére volt.

A pénzalapok elosztásában bekövetkezett hangsúly-eltolódást jól mutatja az 5 fő cél megfogalmazása. Ezek közül az 1. – ami a pénzalap 66%-át emésztő fől – az alacsonyabb fejlettségi szintű térségek fejlődésének és szerkezeti átalakulásának az elősegítése. 11–11% jut a 2. (a szerkezeti változtatások következtében gazdaságilag visszaesett fejlett területek támogatása) és a 4. (a fiatalok munkavállalásának elősegítése) fő cél támogatására. A 3. cél (a tartós munkanélkülisésg felszámolása) részesedése 3,3%, míg az 5. cérra (mezőgazdasági területek szerkezettváltásának felgyorítása; a „vidékek” fejlődésének elősegítése) 8,5%-ot irányoztak elő. Ennek megfelelően meglehetősen eltérő mértékben részesednek a tagállamok a Szerkezeti Alapból.

A tartós munkanélkülisésg kezelése 1983/84 óta fontos politikai kérdés az EK-ban. Míg az összes munkanélkülisésg az utóbbi években csökkent, addig a tartós munkanélkülisésg aránya nem, sőt,

ezben belül a munkanélküliség átlagos időtartama nőtt.

Különösen aggasztó – főleg ami a déli tagországokat és Írországot illeti – a 25 évesnél fiatalabb korosztálynak a tartós munkanélkülieken belüli hatalmas aránya.

Az 1980-as évek közepektől a fenti helyzet megszüntetése érdekében különböző intézkedéseket vezettek be, melyek alapvetően két célt szolgáltak: egyrészt megszüntetni a munkanélküliséget, vagy – azok számára, akik már elvesztették munkájukat – megakadályozni, hogy tartósan munkanélküliek maradjanak. Ezt mindenki a kezdeti időszakban biztosítandó átképzéssel, lakóhely-változtatási segílyel, stb. próbálták elősegíteni. Másrészt széles körű támogatási rendszerrel csökkenteni a már tartósan munkanélküliek számát.

Az 1980-as évek végétől azonban jelentős mértékű változás történt az állami szintű támogatások szerkezetében. Különösen az északi tagországokban figyelhető meg az a tendencia, hogy a tartós munkanélküliek részére való munkahelyteremtés

– közmunkaprogram, bértámogatás stb. – helyett nagyobb hangsúlyt kap az átképzés s egyéb olyan intézkedések, melyek célja, hogy a tartós munkanélkülieket képessé tegyék már létező munkahelyek betöltésére.

A másik lényeges változás az állami ügynökségek és a tartós munkanélküliek közötti növekvő kapcsolattartás, a tanácsadásra helyezett nagyobb hangsúly.

Az 1990-es évek kulcskérdése lesz, vajon képesek leszünk-e a tartós munkanélkülieket fenyegető társadalmi problémákat felismerő munkavállalási tanácsadás „odafigyelőbb”, érzékenyebb formáit kifejleszteni.

A másik követelmény, hogy a nemzeti szintű támogatás sokkal több, helyi szinten kifejlesztett programhoz jusson el, mint jelenleg. (Employment in Europe 1990. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 1990.)

Annau Johanna

KÖZOKTATÁSI KUTATÁSOK

AZ AKADÉMIAI KIADÓ ÉS A KÖZOKTATÁSI KUTATÁSOK TITKÁRSÁGÁNAK KÖNYVSOROZATA SZERKESZTI GELLÉRINÉ LÁZÁR MÁRTA ÉS RÉT RÓZSA

MÁTRAI ZSUZSA: Az amerikai társadalomtudományi nevelés története

TANTERV ÉS VIZSGA KÜLFÖLDÖN.

Szerk.: Mátrai Zsuzsa

KÁRPÁTI ANDREA: Látni tanulunk. A műelemzés tanítása az általános iskolában.

FORRAY R. KATALIN & HEGEDÜST. ANDRÁS: Két tanulmány a cigány gyerekekről

TÖRTÉNELEMINTANITÁS NÉMETORSZÁGBAN. Szerk. Karl Pellens és Szabolcs Ottó

KOKAS KLÁRA: A zene felemeli a kezeimet

KÁRPÁTI ANDREA: A Leonardo Program

BENEDEK ANDRÁS: Adaptív szakképzési modell.

TESSÉK MEGNEVELNI. Fegyelmi ügyek az is-kolában. Szerk. Várhégyi György

FORRAY R. KATALIN & KOZMA TAMÁS: Társadalmi tér és oktatási rendszer

ÖNKORMÁNYZAT ÉS OKTATÁS. Szerk.: Halász Gábor

EGY ISMERETLEN MAGYARORSZÁG.

Szerk.: Forray R. Katalin és Györgyi Zoltán
ÉRTÉK – ISKOLA – CSALÁD. Szerk.: Boros László

A könyvek ára egységesen 85.-Ft. Megrendelhetők: Közoktatási Kutatások Titkársága,
1395 Budapest, Pf. 427